

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

РЕЦЕНЗИЯ

Настоящата рецензия е изготвена на основание на Заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ № 1084/29.04.2025г. за определяне на научно жури по процедурата за публична защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“ по докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“ в ПН 3.2 Психология, 3. Социални, стопански и правни науки, и е в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане, Закон за висшето образование, както и действащите Вътрешни правила на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Рецензент: Доц. д-р Наташа Ангелова, катедра „Психология“, Философски факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Тема: „Взаиморъзки между духовно-екзистенциалното благополучие, удовлетвореността от живота и проявите на алтруизъм“

Докторант: Йордан Димитров Аврамов, катедра „Психология“, Философски факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Научен ръководител: Доц. д.н. Стоил Мавродиев, катедра „Психология“, Философски факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Дисертационният труд „Взаиморъзки между духовно-екзистенциалното благополучие, удовлетвореността от живота и проявите на алтруизъм“ е обсъден и предложен за публична защита от катедра „Психология“ при Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“, всички документи са предоставени в срок. Процедурата е в

съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане, Закон за висшето образование, както и действащите Вътрешни правила на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Биографични данни за кандидата: Йордан Аврамов придобива висше образование в Богословски факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София в периода 1997-2002 г., през 2021 г. се дипломира като магистър в професионално направление 3.2 Психология в Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград.

Йордан Аврамов е зачислен през 2023г. като докторант в докторска програма по „Педагогическа и възрастова психология“, към катедра „Психология“ при Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“, гр. Благоевград, с научен ръководител доц. д.н. Стоил Мавродиев.

Преминал е през допълнителни обучения сертифициращи го в психологическа работа с деца и семейства по метода на Фокусирана към решения кратка терапия.

В професионален план се е реализирал като свещенослужител към Неврокопска Света Митрополия, същевременно работи и като психолог на свободна практика.

Актуалност и значимост на темата: Актуалността на темата е субективно измерима поради субективната нужда на хората да се потапят във въпроси свързани с религиозността. От социално психологическа гледна точка религиозното преживяване на личността е свързано със споделяне на колективните ценности типични за групата към която принадлежи човек. Може да се каже, че традиционно българското общество се определя като атеистично. Корени на това самоопределение биха могли да се намерят и в

политическия режим 1944 г. – 1989 г. Към днешно време нуждата на хората от потапяне в религиозното преживяване и задълбочаване в него може да бъде посрещната положително и поощрена от политическият режим на власт. Това дава възможност за формиране на една по-различна национална идентичност чрез споделяне на духовни ценности, които позволяват да се развива индивидуалната личност. Именно в това е целта на докторанта, да докаже че съществува връзка между духовно-екзистенциалните ценности и личностните прояви на алтруизма и удовлетвореността от живота.

Личното преживяване на духовно-екзистенциалните ценности винаги се е случвало по много интимен начин през болката и страданието. От психотерапевтична гледна точка, преминаването през болката и страданието позволява на човек да достигне до себе си и до своите най-дълбоки нужди или копнежи като по този начин преживее отново себе си, но този път в най-дълбока връзка със себе си. Малцинство са тези, които преминават през страданието и продължават в живота си обновени. Тези, които веднъж са преминали през „трънливия път“ и са озарени от смисъла на болката са пример за всички, но не всички могат да ги следват. В някакъв етап от живота си всеки човек преминава през страдание, което го променя. Значимостта на дисертацията е и в това, че дава възможност на хората да се свържат чрез болката със себе си и страховете си. Дава им възможност да ревизират постигнатото до момента, по такъв начин, че да открият смисъл и удовлетворение чрез преживяване на духовна свързаност посредством религиозното чувство. Също така им дава възможност да останат по-дълго време в тази връзка и да се свързват със страданието на други хора, за които да са пример и надежда за по-добър живот. Всичко до тук събира преживяванията в смисъл, който дава удовлетвореност от преминатото, включително и болезненото.

Характеристика на научната и научно-приложната продукция на кандидата: Представената за рецензиране разработка е качествено изработен научен труд, който е класически структуриран и съдържа 208 стандартни страници, включително използваната литература и приложения с методически инструментариум. Докторантът е използвал 38 таблици и 8 фигури за онагледяване теоретико-емпиричната част. Библиографията съдържа 233 източника, от които 79 на кирилица и 154 на латиница.

Глава първа прецизира теоретичната рамка въз основа на която, докторантът базира методологията за разгръщане на психологическото си изследване. Докторантът показва своите способности за компетентен теоретичен анализ чрез развиването на разработката въвеждайки концепцията за духовно-екзистенциално благополучие и разширявайки идеята за благополучния живот, където разглежда не толкова индивидът сам за себе си, а като част от цялата система на битието в света и на връзката с Бог. Теоретичният анализ е богат на множество научни изследвания, което позволява на докторантът да приключи тази глава с изводи, в които Йордан Аврамов представя по-основните аспекти от теоретичните постановки разгледани в дисертацията. Изводи базирани на теоретичната разработка са, че алтруизмът е конструкт, съдържащ в себе си вътрешна нагласа към безкористно помагане на другите, което поражда преживяване на удовлетворение за извършителя, получателя и наблюдателя на такива прояви, както и, че духовността е естествен генератор на алтруистична нагласа и поведения. Разсъжденията на докторанта имат добра свързаност с предходни научни изследвания, което е предпоставка за логични и доказуеми резултати.

Във **втора глава** от дисертацията са разгледани научния дизайн и методологията на изследването. Последователно са описани целта, задачите на изследването, хипотезите (общо шест на брой), изследваните лица ($N =$

298). Също така компетентно и много подробно са описани характеристиките на извадката и инструментите за провеждане на изследването, както и стратегията за събиране и обработка на данните. Анализирани са надеждността на методиките, като е представена и стойността на алфа на Кронбах за всяка методика. Една от методиките „Скала за измерване на духовното благополучие SWBS” е адаптирана на български език в настоящата дисертация. Освен това докторантът е направил собствена анкета съдържаща осем въпроса, чиято цел е да покаже различията в нагласите и поведението на вярващите. Въпросите са насочени към разбиране на пристрастията и честотата по отношение на молитвата и богослуженията, а също така и възприятията на хората за личните им отношения с Бог и представите им за Божия образ, като любяща фигура, като наказваща фигура или като загрижен само за спазване на заповеди. Цялостното впечатление от тази част е, че докторантът има добра изследователска култура и умения за компетентно реализиране на сериозно научно изследване.

Резултатите в трета глава са разпределени в няколко точки, като дисертантът предлага първо анализи на половите и възрастови различия, следват корелациите между изследваните променливи и накрая завършва с резултати от регресионния анализ. След всяка точка с представени резултати, Йордан Аврамов обобщава по-важните и значими за изследването и доказване на хипотезите. Всички коментирани резултати са представени в табличен вид. По-важните резултати показват, че:

Допускането в първа хипотеза, че ще се установят статистически значими полови различия в нивата на психичното благополучие, алтруизма, удовлетвореността и духовното благополучие, се потвърждава частично. При изследваните жени се установяват значимо по-високи нива на условен

и цялостен алтруизъм в сравнение с изследваните мъже. Не се установят значими полови различия в нивата на психичното благополучие, удовлетвореността и духовното благополучие.

Допускането във втора хипотеза, че ще се установят значими възрастови различия в нивата на психично благополучие, алтруизъм, удовлетвореност от живота, духовно благополучие, се потвърждава частично. При изследваните лица на възраст 41-79 г. се установяват значимо по-високи нива на религиозно благополучие в сравнение с по-младите (18-40 г.). Не се установяват значими възрастови различия между двете възрастови групи в нивата на психично благополучие, алтруизъм и удовлетвореност.

Допускането в трета хипотеза, че ще се установи значима положителна корелация между цялостното духовно благополучие, психичното благополучие, удовлетвореността от живота и алтруизма, се потвърждава. Проведеният анализ показва, че с повишаване на равнищата на религиозно и екзистенциално благополучие, значимо се повишава и нивото на психично благополучие на изследваните лица. Установява се също, че цялостното духовно благополучие е взаимосвързано с нивото на удовлетвореност от живота. Анализът показва, че колкото е по-високо нивото на религиозното и екзистенциалното благополучие, толкова е и по-високо нивото на цялостния алтруизъм. Установява се също, че цялостното духовно благополучие, е взаимосвързано с нивото на цялостния алтруизъм.

Допускането в четвърта хипотеза, че ще се установи значима положителна корелация между честотата на духовните практики (молитва и участие в богослуженията) с нивата на: психично благополучие, алтруизма, удовлетвореност и духовно благополучие, се потвърждава частично. Проведеният анализ показва, че колкото по-чести са заниманията с духовни

практики, толкова са по-високи нивата на цялостното духовно благополучие и цялостния алтруизъм. Не се установява значима взаимовръзка между честотата духовните практики (молитва и участие в богослуженията) с нивата на удовлетвореност и психично благополучие.

Допускането в пета хипотеза, че цялостното духовно благополучие ще бъде значим предиктор на психичното благополучие, удовлетвореността от живота и алтруизма, се потвърждава. Проведеният анализ показва, че цялостното духовно благополучие може да бъде значим предиктор на психичното благополучие, удовлетвореността от живота и цялостния алтруизъм.

Допускането в шеста хипотеза, че алтруизмът ще бъде значим предиктор на психичното благополучие и удовлетвореността от живота, се потвърждава. Анализът показва, че алтруизмът може да бъде значим предиктор на психичното благополучие и удовлетвореността от живота.

Докторантът е предложил съвсем коректно ограничения на изследването, където е разгърнал подробно и критично затрудненията по време на изследването.

В самостоятелна част може да се прочете заключението на труда, където се предлагат и препоръки за преодоляване на ограниченията на изследването.

Приемам така дефинираните приноси в дисертацията.

Техническо изпълнение и препоръки за корекции: В стилистично отношение работата е отлично представена. Библиографските източници са актуални и са на кирилица, и латиница. В дисертацията не се установява наличие на плагиатство. В автореферата са отразени коректно основните моменти от дисертационният труд в структурно и съдържателно отношение.

Резултатите от изследванията по дисертацията са представени пред по-широката публика чрез шест публикации в научни списания.

Заключение: Представеният научен труд показва, че докторант Йордан Аврамов притежава познания по темата на дисертацията и добри компетенции в областта на педагогическата и възрастова психология. Смятам, че научната разработка отговаря на условията и реда за присъждане на образователната и научната степен „доктор” по Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагане на закона за развитие на академичния състав и Правилника за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски”.

Въз основа на изложеното по-горе приемам, че предложеният дисертационен труд „Взаиморъзки между духовно-екзистенциалното благополучие, удовлетвореността от живота и проявите на алтруизъм“ отговаря на изискванията, посочени в Закона за развитието на академичния състав в Република България. Поради това давам положителна оценка на дисертационния труд и предлагам на членовете на научното жури да подкрепят процедурата за присъждане на образователната и научна степен „доктор“, в професионално направление: 3.2. „Психология, „Педагогическа и възрастова психология” на докторант Йордан Аврамов.

17.05.2025г.
гр. Благоевград

Подпис:
(доц.д-р Наташа Ангелова)

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI"

REVIEW

This review was prepared on the basis of the Order of the Rector of the South-West University "Neofit Rilski" No. 1084/29.04.2025 for the appointment of a scientific jury for the procedure for public defense of a dissertation for the awarding of a Ph.D. in the doctoral program "Pedagogical and Age Psychology" in 3.2 Psychology, 3. Social, Economic and Legal Sciences, and is in accordance with the requirements of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria, the Rules for its Implementation, the Law on Higher Education, as well as the current Internal Rules of South-West University "Neofit Rilski".

Reviewer: Assoc. Prof. Natasha Angelova, Ph.D., Department of Psychology, Faculty of Philosophy, South -West University "Neofit Rilski".

Topic: Relationships Between Spiritual and Existential Benefits, Life Satisfaction and the Manifestations of Altruism

Doctoral student : Yordan Dimitrov Avramov, Department of Psychology, Faculty of Philosophy, South-West University "Neofit Rilski".

Scientific supervisor: Assoc. Prof. Stoil Mavrodiev, Ds.C., Department of Psychology, Faculty of Philosophy, South-West University "Neofit Rilski".

The dissertation " Relationships Between Spiritual and Existential Benefits, Life Satisfaction and the Manifestations of Altruism" has been discussed and proposed for public defense by the Department of Psychology at the Faculty of Philosophy of the South-West University "Neofit Rilski", all documents have been submitted on time. The procedure is in accordance with the requirements of the

Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria, the Regulations for its Implementation, the Higher Education Law, as well as the current Internal Rules of the South-West University "Neofit Rilski" .

Biographical data about the candidate: Yordan Avramov obtained higher education at the Faculty of Theology of Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia in the period 1997-2002, in 2021 he graduated as a master in professional field 3.2 Psychology at *South-West University "Neofit Rilski"* Blagoevgrad.

Yordan Avramov was enrolled in 2023 as a doctoral student in the doctoral program in "Pedagogical and Age Psychology", at the Department of Psychology at the Faculty of Philosophy of the *South-West University "Neofit Rilski"* Blagoevgrad, with scientific supervisor Assoc. Prof. Stoil Mavrodiev.

He has undergone additional training certifying him in psychological work with children and families using the Solution Focused Brief Therapy method.

Professionally, he has achieved success as a priest at the Holy Metropolis of Nevrokop, while also working as a freelance psychologist.

Relevance and importance of the topic: The relevance of the topic is subjectively measurable due to the subjective need of people to immerse themselves in issues related to religiosity. From a social psychological point of view, the religious experience of the individual is associated with sharing the collective values typical of the group to which a person belongs. It can be said that traditionally Bulgarian society is defined as atheistic. The roots of this self-determination could also be found in the political regime of 1944 - 1989. Nowadays, the need of people to immerse themselves in the religious experience and deepen it can be met positively and encouraged by the political regime. This provides an opportunity for the formation of a different national identity through the sharing of spiritual values, which allow the development of the individual

personality. This is precisely the goal of the doctoral student, to prove that there is a connection between spiritual-existential values and personal manifestations of altruism and satisfaction with life.

The personal experience of spiritual-existential values has always occurred in a very intimate way through pain and suffering. From a psychotherapeutic point of view, going through pain and suffering allows a person to reach themselves and their deepest needs or longings, thus experiencing themselves again, but this time in the deepest connection with themselves. A minority are those who go through suffering and continue in their lives renewed. Those who have once gone through the “thorny path” and are illuminated by the meaning of pain are an example for all, but not everyone can follow them. At some stage in their life, every person goes through suffering that changes them. The significance of the dissertation is also that it gives people the opportunity to connect with themselves and their fears through pain. It gives them the opportunity to revise what they have achieved so far, in such a way that they find meaning and satisfaction through an experience of spiritual connection through religious feeling. It also allows them to stay in this relationship for a longer time and to connect with the suffering of other people, for whom they can be an example and hope for a better life. Everything up to this point brings together the experiences in a sense that gives satisfaction from the past, including the painful ones.

Characteristics of the candidate's scientific and scientific-applied production: The work submitted for review is a qualitatively prepared scientific work, which is classically structured and contains 208 standard pages, including the used literature and appendices with methodological tools. The doctoral candidate has used 38 tables and 8 figures to illustrate the theoretical and empirical part. The bibliography contains 233 sources, of which 79 in Cyrillic and 154 in Latin.

Chapter one specifies the theoretical framework on which the doctoral student bases the methodology for the development of his psychological research. The doctoral student demonstrates his abilities for competent theoretical analysis through the development of the work by introducing the concept of spiritual-existential well-being and expanding the idea of a prosperous life, where he considers not so much the individual for himself, but as part of the entire system of being in the world and the relationship with God. The theoretical analysis is rich in numerous scientific studies, which allows the doctoral student to end this chapter with conclusions in which Yordan Avramov presents the more basic aspects of the theoretical statements considered in the dissertation. Conclusions based on the theoretical work are that altruism is a construct containing an internal attitude towards selfless helping others, which gives rise to an experience of satisfaction for the perpetrator, recipient and observer of such manifestations, as well as that spirituality is a natural generator of altruistic attitudes and behaviors. The doctoral student's reasoning has good connections with previous scientific researches, which is a prerequisite for logical and demonstrable results .

In **the second chapter** of the dissertation, the scientific design and methodology of the study are discussed. The purpose, objectives of the study, hypotheses (six in total), and the subjects studied (N = 298) are consistently described. The characteristics of the sample and the instruments for conducting the study, as well as the strategy for collecting and processing data, are also described competently and in great detail. The reliability of the methodologies is analyzed, and the value of Cronbach's alpha for each methodology is also presented. One of the methodologies, the "Spiritual Well-Being Scale SWBS", is adapted into Bulgarian in this dissertation. In addition, the doctoral student has made his own survey containing eight questions, the purpose of which is to show the differences in the attitudes and behaviors of believers. The questions are

aimed at understanding the biases and frequency of prayer and worship, as well as people's perceptions of their personal relationship with God and their ideas about the image of God, as a loving figure, as a punishing figure, or as concerned only with keeping commandments. The overall impression from this part is that the doctoral candidate has a good research culture and skills for competently implementing serious scientific research.

The results in the third chapter are divided into several points, with first offering analyses of gender and age differences, followed by the correlations between the studied variables and finally ending with the results of the regression analysis. After each point with presented results, Yordan Avramov summarizes the more important and significant ones for the study and proving the hypotheses. All commented results are presented in tabular form. The more important results show that:

The assumption in the first hypothesis that statistically significant gender differences would be found in the levels of psychological well-being, altruism, satisfaction and spiritual well-being is partially confirmed. It was found that the women have significantly higher levels of conditional and overall altruism compared to the men. No significant gender differences were found in levels of psychological well-being, satisfaction, and spiritual well-being.

The assumption in the second hypothesis that significant age differences will be established in the levels of psychological well-being, altruism, life satisfaction, spiritual well-being, is partially confirmed. In the studied individuals aged 41-79 years, significantly higher levels of religious well-being were established compared to younger individuals (18-40 years). No significant age differences were found between the two age groups in the levels of psychological well-being, altruism and satisfaction.

The assumption in the third hypothesis that a significant positive correlation will be found between overall spiritual well-being, mental well-being, life satisfaction and altruism is confirmed. The analysis conducted showed that with an increase in the levels of religious and existential well-being, the level of mental well-being of the studied individuals also increases significantly. It is also established that overall spiritual well-being is interconnected with the level of life satisfaction. The analysis showed that the higher the level of religious and existential well-being, the higher the level of overall altruism. It is also established that overall spiritual well-being is interconnected with the level of overall altruism.

The assumption in the fourth hypothesis that a significant positive correlation will be established between the frequency of spiritual practices (prayer and participation in religious services) with the levels of: mental well-being, altruism, satisfaction and spiritual well-being, is partially confirmed. The analysis conducted showed that the more frequent the engagement in spiritual practices, the higher the levels of overall spiritual well-being and overall altruism. No significant correlation was found between the frequency of spiritual practices (prayer and participation in religious services) with the levels of satisfaction and mental well-being.

The assumption in the fifth hypothesis that overall spiritual well-being will be a significant predictor of mental well-being, life satisfaction, and altruism is confirmed. The analysis conducted showed that overall spiritual well-being can be a significant predictor of mental well-being, life satisfaction, and overall altruism.

The assumption in the sixth hypothesis, that altruism will be a significant predictor of psychological well-being and life satisfaction, is confirmed. The

analysis showed that altruism can be a significant predictor of psychological well-being and life satisfaction.

The doctoral student has quite correctly proposed limitations of the study, where he has detailed and critically outlined the difficulties encountered during the study.

In a separate section, one can read the conclusion of the paper, which also offers recommendations for overcoming the limitations of the study.

I accept the contributions thus defined in the dissertation.

Technical performance: In terms of style, the work is excellently presented. The bibliographical sources are up-to-date and are in Cyrillic and Latin. The dissertation does not reveal any plagiarism. The abstract correctly reflects the main points of the dissertation work in terms of structure and content. The results of the dissertation research have been presented to the wider public through six publications in scientific journals.

Conclusion: The presented scientific work shows that doctoral student Yordan Avramov possesses knowledge on the topic of the dissertation and good competencies in the field of pedagogical and age psychology. I believe that the scientific work meets the conditions and procedure for awarding the educational and scientific degree "doctor" under the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria, the Regulations for the Implementation of the Law on the Development of the Academic Staff and the Regulations for the Development of the Academic Staff of the South-west University "Neofit Rilski".

Based on the above, I accept that the proposed dissertation work "Relationships Between Spiritual and Existential Benefits, Life Satisfaction and the Manifestations of Altruism" meets the requirements specified in the Law on

the Development of Academic Staff in the Republic of Bulgaria. Therefore, I give a positive assessment of the dissertation work and propose to the members of the scientific jury to support the procedure for awarding the educational and scientific degree "doctor", in the professional field: 3.2. "Psychology, "Pedagogical and Age Psychology" to doctoral student Yordan Avramov .

17.05.2025

Signature:

Blagoevgrad

(Assoc. Prof. Natasha Angelova, Ph.D.)